

Východoevropské pojetí utrpení

Valentin Tomberg

Před pár lety se významný americký filmový časopis obrátil na své čtenáře a vyzval je k soutěži o nalezení nových myšlenek využitelných pro filmy. Mezi mnoha podmínkami, které museli dodržet, byla zejména jedna, jejíž porušení by znamenalo nepoužitelnost jakékoliv myšlenky. Byla jí podmínka "happy ending", tedy šťastného konce. Každý filmový příběh, měl-li si udržet nádeji na úspěch, musel skončit šťastně. Jinak by nevyhověl vkusu amerického publika. Obdobný americký časopis vypsal podobnou soutěž, ovšem tentokrát šlo o sběr příběhů, pravdivých příběhů! Nejen, že příběhy musely být pravdivé, museli mít navíc opět šťastný konec. Americký čtenář totiž nesnese *story*, jež, ač pravdivá, končí nešťastně.

Tyto příklady poodhalují vztah Američanů k utrpení. Podle nich je utrpení něčím, co nemá právo na existenci, co by mělo být ze života vypuštěno. A pokud se ještě objevuje, pokud ještě obchází všechny temné stránky života, je to proto, že civilizace není dostatečně rozvinutá. Nicméně jednou přijde doba, kdy pokrok civilizace utrpení ukončí. Pak budou všechny lidské bytosti materiálně v bezpečí. Všichni budou buď zdraví, anebo budou ve své nemoci úplně osvobozeni od bolesti pomocí anestetik, narkotik a podobně. Zároveň se budou těšit dlouhému životu. Do doby, než tohoto bude dosaženo, by se měl člověk stydět za bolest jako za nutné nižší životní procesy v těle. Přítomnost utrpení totiž nemá význam, je něčím ostudným.

Tento pohled rozpracovává americký autor *Prentice Mulford* (1834-1891) v podobě, jež je praktickým důsledkem popření utrpení. V jeho dvou dílech: *Skandál umírání* a *Skandál žití*, přisuzuje *skandální* charakter nejen utrpení, ale i jeho extrémní

formě, smrti. Možnost zbavení se bolesti a smrti vidí v silném úsilí koncentrace na "pozitivní" a v kompletním ignorování utrpení. Tohle prosazování absolutní "pozitivity", díky němuž má být utrpení odstraněno, je hluboce vsazenou motivací Američanů a klíčem k tajemstvím Ameriky. Jenže jedním z tajů existence je skutečnost, že vše podstatné má někde

FJODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ: KAŽDÉ UTRPENÍ SA MŮŽE PREMENĚT NA OBEŤ, NA BOLEŠŤ ZROZENIA VYŠŠIEHO ČLOVEKA.

svou polaritu. Každá bytost má svůj pravý opak, každá ideologie svou protiideologii, každá kultura svou opačnou kulturu. Tudiž i amerikanizmus má v lidství svůj protipól. Současně se vznikem této americké kultury, se objevila v jiném koutě Země její opačná stránka. Tou je kultura rozvíjející se ve východní Evropě.

Rusismus a amerikanizmus jsou protilehlými póly. A jen stěží se tato protilehlost projeví jasněji jinde, než

v jejich koncepci utrpení. Neboť jak je utrpení v Americe popíráno, tak je v Rusku potvrzováno. Výraz "moudrosti utrpení" můžeme nalézt v díle vynikajícího představitele ruské spirituality, *Fjodora Michajloviče Dostojevského*.

Velké Dostojevského literární dílo přináší určité úhly pohledu. Všechna jeho díla jsou prostředkem, jak představit lidstvu, živě a jasně, určité pravdy, zakořeněné hluboko v jeho duši. Všechny tyto pravdy, jež Dostojevskij lidstvu prezentuje, nejsou pouhým jeho přesvědčením. Dal spíše do slov moudrost ukrytou v hlubinách ruské lidové duše a tím pozvedl tyto pravdy do vědomí. A ony obsahují specifické pojetí *utrpení a viny*.

Utrpení je pro něj něco, co by nemělo být přehlíženo. Je hodnotné a každý, kdo trpí, něco ze svého trápení získá. Přidává to člověku na hodnotě. V *Bratrech Karamazových* klečí starc Zosima před Dmitrijem Karamazovem v momentě, kdy si uvědomí, jaká utrpení na Dmitrije čekají. Svatý muž klečí před neukázněným, vášnivým mladíkem, neboť chová hlubokou úctu před jeho budoucím utrpením.

V tomhle úžasném Zosimově činu se skrývá ještě něco. Je to vyjádření vděčnosti všeho lidstva za veškeré Dmitrijovo utrpení. Celé lidstvo je choré a tahle společná choroba vyúsťuje v krizi u určitých jedinců, prostřednictvím nichž je břímě odnímáno ostatním. Právě tak, jako se u nádoru soustřeďuje jed z celého organismu na jednom místě, aby tak ulehčil organismu jako celku, tak každý trpitel - ano, i ten, jenž je ovládnán temnými silami zla, kdo je zlu propadlý - představuje místo uvnitř lidstva, kde se jed koncentruje pro dobro všech. Z toho důvodu byla Zosimova vděčnost na místě. Dmitrij vynáší napovrch "jedovatou záležitost" Karamazových.

A tak je to s veškerým utrpením. Utrpení je jen málo kdy pouze "osobním problémem" jednoho člověka. Týká se celého lidstva.

Toto je také první teze Dostojevského pojetí utrpení:

Každý trpí za všechny.

Existuje však jeden druh utrpení, které je zasloužené, takové, které je uloženo jako trest, nebo je výsledkem pobloučení. Pak se jedná o utrpení, které - jako porodní bolesti - ohlašuje počátek něčeho nového. Osoba trpí kvůli svému zločinu, nebo kvůli velikosti toho, co prochází její duší. Najdeme rozdíl mezi utrpením způsobeným hořkou usazeninou v poháru vášně a mezi bolestí z oběti něčeho nižšího, aby se to vyšší mohlo rozrůst.

Dostojevskij ukazuje, jak se tyto dva typy utrpení mohou stát jedním. Ukazuje jak může být každý trest vlastně transformován do porodních bolestí vyššího života. Každý trest je nespravedlivý, je mučednictvím, až do té doby, než člověk spozná svou vinu. Jakmile ji však uvidí, probudil se k vyššímu životu a pak trest již není více trestem, ale spíše procesem bolestivého zrození vyššího člověka. Spravedlnost může existovat pouze tehdy, je-li vina známa a trest je svobodně přijat. Pokud k tomuto ovšem dojde, vkládá se do věci vděk duchovního světa. Pak je spravedlnost prozářena světlem, které začíná vyzařovat z nitra člověka. Jako se měsíc ztrácí ve dne ve slunečním svitu, který vždy září v hlubinách lidství.

Druhá teze tedy může být formulována jako:

Každý trest může být přeměněn v oběť, v bolest zrození vyššího člověka.

Takového poznání je možné dosáhnout pouze tehdy, má-li člověk hluboký pocit sounáležitosti všech lidí, jednoty lidstva. Z toho vychází další základní vzhled Dostojevského, že každý zločin má ve svém pozadí mnohem více viníků, než bychom si mohli myslet. Celek je zodpovědný za každou svou část, takže, například,

všichni bratři Karamazovi byli vinni vraždou jejich otce. Dmitrij to *chtěl* udělat (ačkoliv to neudělal). Ivan o plánu *věděl* a nezabránil mu. Aljoša *nebyl schopen* tomu zabránit, taková byla jeho vina. Vražda sama byla vykonána rukou lokaje Smerdjakova, ovšem síly, jež rukou hýbaly, patřili ostatním.

A tak je tomu v každé společnosti. Je mnoho vinných tam, kde jeden hřeší. V budoucím vývoji svědomí je nutné, abychom do sfér svého svědomí nebrali jen své vlastní činy, ale i činy ostatních. Svědomí se může rozpínat, může se probudit do své úplné velikosti, pokud si člověk uvědomí následující: jsi členem celku. Živý prožitek této skutečnosti nás vede k poznání třetí teze nabízené Dostojevským:

Za zločin jednoho člověka nesou vinu mnozí.

Předpokládáme-li, že lidstvo je celek, nejen fyzicky, ale i morálně, a pokud z toho vyvozujeme, že utrpení a vina jednotlivce se týká celku, nabízí se otázka: jak je to se světlem, dobrem, pravdou? Pokud se temno, bolest a hřích týkají všech, nemusí snad totéž platit o štěstí, blaženosti, dobrotě? Nezahrnuje jednota lidstva také jednotu všeho, co se daří?

Při pokládání si této otázky směřujeme svou pozornost k Dostojevského nejvýznamnějšímu, nejústřednějšímu vzhledu. Ptáme se totiž vlastně na povahu té síly, jež dokáže uvnitř transformovat trest v oběť, jež tvoří hodnotu utrpení a umožňuje všem nést vinu všech.

Tato síla je k dispozici právě tak, jako je všudypřítomné utrpení a vina. Tato síla, která činí každé utrpení svaté, která může proměnit každý trest v oběť, která je sluncem svědomí, světlem "které osvitilo každého člověka, jenž přišel na svět" - tato síla je Kristus. Kristus není pro Dostojevského ani dogmatem, ani ideálem. Je *opravdu přítomen* kdekoli je utrpení pocíťováno tak, že si přejeme před ním pokleknout, kdekoli trest znenadání, díky zázraku vnitřní proměny, začne zářit jako oběť za všechny

Guru se zeptal svých žáků, jak se pozná, že už skončila noc a začal den.

Jeden soudil: "Když v dálce uvidíte zvíře a poznáte, jestli je to kráva, nebo kůň."

"Ne", pravil guru.

"Když vidíte v dálce strom a poznáte, jestli je to margóza nebo mangrovník."

"Zase špatně", zhodnotil guru.

"Podle čeho tedy?", byli zvědaví žáci.

"Když se podíváte do tváře kteréhokoli muže a poznáte v něm bratra, když se podíváte do tváře kterékoli ženy a poznáte svou sestru. Když se vám tohle nepodaří, je stále noc, ať je slunce na nebi kdekoli."

Anthony de Mello

lidi. Když padne světlo na ukryté sklony tvé vlastní duše, které tě činí spoluzodpovědným za věci a činy, od nichž by ses jinak okamžitě odvrátil - pak je Kristus přítomen. A to je i poslední, nejústřednější tezí Dostojevského "moudrosti utrpení".

Veškeré utrpení může být prožíváno jako dech Ducha Kristova do lidské duše.

Dostojevského vztah k utrpení je pro Rusko charakteristický tak, jako je Mulfordův vztah k němu (jako k něčemu nesmyslnému) charakteristický pro Ameriku. Neboť tak, jako je pro Ameriku přirozené utrpení popírat, je pro Rusko přirozené jej potvrzovat. "Šťastný konec" je pro ruský duchovní život - a to dokonce i pro ruský osud - právě tak cizí, jako je pro americký duchovní život cizí ruská tendence k sebe-trýznění. Dostojevského díla nekončí nikdy "happy endem", avšak skrze mračna utrpení a vášně, jež obestírají jeho hrdiny, prozařuje často světlo té Bytosti, která je klíčem k ukrytému mystériu potvrzení utrpení.

PRAVÉ HODNOTY ŽIVOTA MŮŽETE NAJLEPŠÍE ODHALIŤ VTEDY, KEŽ VEĽMI TRPÍTE, NIE V ZABEPEČENOM POSTAVENÍ.

DŽIDDU KRÍŠNAMURTI